

DOI 10.31651/2524-2660-2021-2-74-79
ORCID 0000-0001-5818-4656

ФУЧИЛА Олена Миколаївна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри іноземних мов,
Національний університет «Львівська Політехніка»
e-mail: helenfuchila@gmail.com

УДК 378(477):37.013.78(045)

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР У ВИЩІЙ ОСВІТІ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА СУЧАСНОГО БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Розглянуто поняття соціального виміру вищої освіти XXI століття, його важливість як інструменту забезпечення вільного і рівного доступу до навчання у закладах вищої освіти Європейського простору.

Проаналізовано шляхи його досягнення відповідно до рекомендацій Болонського процесу у сучасному глобалізованому світі.

Ключові слова: соціальний вимір; європейський освітній простір; вища освіта; рівний доступ до навчання; Болонський процес.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У XXI столітті ще актуальнішим стає поняття «епоха знань», у якому закладено розуміння особливостей розвитку сучасного світового та, зокрема, європейського освітнього простору. Вища університетська освіта набуває все більшого значення, оскільки потреби у некваліфікованій робочій силі стрімко зменшуються з розвитком науки і техніки, а відтак і процесами роботизації та інформаційних технологій. В епоху знань недостатньо мати середню освіту для того, щоб виграти шалену конкуренцію на ринку праці. Крім того, зростає потреба у висококваліфікованих педагогічних кадрах, спроможних навчати і виховувати представників нового соціального та освітнього виміру.

Завдання стосовно розвитку вищої освіти та всіх її компонентів поставила перед європейським освітнім простором Болонська система. Але за час Болонського процесу, незважаючи на численні документи, прийняті та узгоджені країнами-учасниками, деякі аспекти прийнятих рішень та положень не були виконані через різні причини й обставини. Одним з таких аспектів є соціальний вимір, який передбачає рівні можливості доступу до вищої освіти у Європейському освітньому просторі.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз існуючої ситуації щодо соціального виміру, визначеного в документах Болонського процесу на сучасному етапі свідчить, що дослідження імплементації його різних аспектів в освітній процес ЗВО проводять численні зарубіжні організації, зокрема, Європейська асоціація університетів, Європейська виконавча агенція з питань освіти та культури. Не лишаються осторонь науковці Е. Бееркенс, Дж. Ван Брюгген, Д.Ф. Вестерхайден, Г. Вітхауз, Дж. Гуйсман, Б. Кеєм, А. Коттман, Г. Коноле, Л. Кремоніні, Б. Нкуйубватсі, І. Пуні, А. Сарсок, А.-Х. Тангаузер, Г. Шмідт, Дж. П. Шееле, Й. Ягчі та інші, а також українські вчені М. Вачевський, О. Закусило, А. Ільченко, С. Шейко, В. Мадзігон й інші. Для успішного й повноцінного втілення принципів Болонського процесу в українських закладах вищої освіти потрібно ретельно вивчити та проаналізувати сучасні тенденції його розвитку.

Мета статті. Розглянути та проаналізувати можливості забезпечення рівного доступу до вищої освіти на основі сучасного розвитку Болонського процесу в Європейському просторі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що Україна прагне долучитися до Європейського союзу. Це ставить перед урядом нашої країни та всіма її громадянами певні вимоги й завдання, у тому числі у сфері освіти. Однією з вимог є приєднання країни до Європейського освітнього простору, а саме до виконання положень Болонського процесу, що об'єднує країни-члени ЄС у прагненні кооперуватися, допомагати одна одній та створювати єдиний освітній простір із спільно розробленими правилами. Слід наголосити, що не всі принципи Болонського процесу знайшли відображення в системі освіти нашої країни, а деякі підходи

до організації освітнього процесу, зокрема, у сфері вищої освіти, варто було б переглянути.

Формально Болонська декларація підписана 1999 р. міністрами, відповідальними за вищу освіту 29-ти європейських країн. Фактично вона вступила в дію на рік раніше. На Сорбонській конференції 1998 р. документ підписали міністри вищої освіти Франції, Німеччини, Італії та Великої Британії. Вони закликали до створення «Європи знань», що вимостить шлях до спільного європейського простору вищої освіти. Ці міністерські заходи та декларації запустили міжурядовий процес, що базувався на європейській співпраці задля поступового збігання освітніх систем у Європі та радикально змінив вищу освіту на її території. Реформи вплинули на країни всередині та поза Європою, та кількість країн – офіційних членів виросла до 49, включаючи Білорусію, що приєдналася у 2015 р. [1].

Потрібно зазначити, що серед основних тем процесу – мобільність студентів та персоналу, спільна система кваліфікаційних ступенів, соціальний вимір, навчання впродовж усього життя, спільна європейська система кредитів, забезпечення якості освіти та розвиток Європи як привабливого освітнього регіону.

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО), на створення якого були спрямовані зусилля Болонського процесу з моменту його заснування, визначений у березні 2010 р. під час конференції Будапешт – Відень міністрів освіти Європи. Він є унікальним прикладом міжнародної співпраці у сфері вищої освіти, результатом політичної волі 49-ти країн – членів Болонського процесу з різними політичними, культурними та академічними традиціями, які впродовж останніх 20-ти років крок за кроком вибудовували простір, що відображає спільну заангажованість: структурні реформи та спільні інструменти. Ці 49 країн узгодили і проводять реформи у вищій освіті на основі спільних ключових цінностей, таких як свобода слова, автономія для закладів, незалежні студентські профспілки, академічна свобода, вільне переміщення студентів та персоналу. У цьому процесі країни, заклади та акціонери Європейського простору постійно пристосовують їхні системи вищої освіти до спільних узгоджених вимог.

Отже, Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) розвивається протягом 20-ти років як ключове об'єднання. Більше того, на початку нового десятиріччя його розвиток відбувається у надзвичайних обставинах. Ніхто не міг передбачити безпрецедентні події 2020 року. Глобальна

пандемія торкнулася кожного та має величезний вплив не тільки на наше здоров'я, але й на те, як ми навчаємо, навчаємось та проводимо дослідження. Саме в такі критичні часи Європейське співробітництво у сфері вищої освіти може продемонструвати свою цінність для суспільств та людей країн-учасників. Ця криза показала, що ми набагато сильніші разом, коли ділимося нашими ідеями та нашими знаннями, працюємо разом для більш здорового, екологічного, цифрового та позитивного суспільства. Однак це вимагає вищого рівня розуміння спільних амбіцій та обов'язків.

Є певні принципи Болонського процесу, які стають особливо важливими в період пандемії. Саме таким є згаданий вище соціальний вимір. В умовах, коли значна кількість населення потерпає від фінансових втрат, потрібно звертати особливу увагу на доступність навчання для молодих людей з різних верств населення. В умовах загальної кризи у країні нелегко звертати увагу на потреби окремих громадян. Для цього варто ще раз проаналізувати діяльність і принципи Болонського процесу загалом та ЄПВО зокрема.

Звіт 2020 р. про впровадження Болонського процесу відзначає значний прогрес, здійснений протягом двох десятиріч стосовно мобільності, гарантій якості та визнання дипломів, але також вказує на роботу, що її потрібно виконати в майбутньому. Звіт показує, як європейські системи вищої освіти піднялись через узгоджені національні реформи. І це є величезним досягненням [2]. Тим не менше, такий процес не був однотайним. Деякі країни рухались швидше, ніж інші, і деякі з них вбудовували реформи глибше. У результаті розбіжності в рівнях упровадження Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) усе ще не є достатньо стабільним. Студенти, дослідники та заклади вищої освіти можуть усе ж ще стикаються з непотрібними перешкодами в намаганнях плідно працювати й успішно навчатись [3].

Утілення спільних принципів працює краще, коли системи вищої освіти беруть до уваги досвід інших країн. Це можна здійснити за допомогою моніторингової діяльності, упроваджені на Міністерській Болонській конференції у Парижі, за підтримки програми Erasmus+, яка і сьогодні працює на покращення та втілення ключових положень Болонського процесу. Нові амбітні пріоритети для діяльності були встановлені на наступній Болонській міністерській конференції у листопаді 2020 року для заповнення того, що Європейське співробітництво у вищій освіті використовує свій повний потенціал, у тому числі щодо соціального виміру [2].

Залучення у навчання студентів з неблагополучного оточення має стати реальністю, а не тільки загальним прагненням, оскільки всі наші громадяни повинні мати змогу розвивати їхній потенціал. В «епоху знань» постійно зростає роль вищої освіти в навчанні впродовж усього життя, отже, залучення до навчання через забезпечення мікрокваліфікаційних програм, тобто коротких програм навчання вузької спрямованості, може бути ключем до підвищення освітнього рівня «оптимістичного суспільства». Цей термін означає позитивні тенденції розвитку суспільства, країни загалом, і ним не слід нехтувати. Студентоцентристське навчання залишається недорозвиненим у багатьох частинах континенту, оскільки його соціальну складову, як правило, не беруть до уваги, тоді як насправді воно починається саме з можливостей доступу до освіти, у тому числі фінансових [4].

Потрібно також залучити потенціал цифрових технологій, щоб підсилити якість навчання та викладання. Нова програма Erasmus+ 2021–2027 має забезпечити конкретну підтримку широкій аудиторії спільної сфери вищої освіти для досягнення цих цілей та ініціативі «Європейська студентська картка», що полегшить обмін студентами й організаційними даними з повною повагою до приватності та захисту останніх. Ця європейська зона знань повинна діяти як рушійна сила для Болонського процесу, надихаючи та підтримуючи інші країни – члени ЄПВО отримувати користь від подібного шляху розвитку.

Паризьке комюніке також має велике значення для ідентифікації академічної свободи та інтеграції, інституційної автономії, участі студентів та персоналу в керівництві вищою освітою, публічної відповідальності за вищу освіту та самої вищої освіти як фундаментальні цінності ЄПВО. Цей текст, прийнятий міністрами ЄПВО, підкреслює потребу в захисті та підтримці таких фундаментальних цінностей у майбутньому. Він також визначив три ключові зобов'язання, необхідні для функціонування ЄПВО: реформа трирівневої структури ступеню, забезпечення якості згідно з Європейськими стандартами та директивами, визнання кваліфікацій відповідно до положень Лісабонської конвенції щодо визнання кваліфікацій [5].

Соціальний вимір у вищій освіті став однією з головних тем у Паризькому комюніке. Точніше, комюніке стверджувало, що міністерська конференція доручила «розробити політику, що заохочує та підтримує заклади вищої освіти у виконанні їхньої соціальної відповідальності та внеску у більш згуртоване та інклюзивне суспільство через підвищення міжкультур-

ного розуміння, громадянської заангажованості та етичної усвідомленості, а також запевнення рівного доступу до вищої освіти» [5, с. 1]. Більше того, присвоєння короткотривалих ступенів ЄКТС (Європейської кредитно-трансферної системи, з англ. European Credit Transfer System, ECTS) було визначено як один з потенційних шляхів щодо «полегшення доступу для багатьох, хто інакше не розглядав вищу освіту як перспективу» [5, с. 2].

Згадана вище міністерська конференція також визнає, що «подальші зусилля вимагаються для підсилення соціального виміру вищої освіти. З метою втілення нашого переконання, що особа студента, який вступає в Європейські заклади вищої освіти та завершує їх, має відповідати існуючій різноманітності європейської популяції, ми покращимо доступ до навчання та завершення його для недостатньо представлених та вразливих груп населення. Отже, ми надаємо повноваження Групі по перевірці виконання БП (Bologna follow-up group, *BFUG*) просувати цю проблему до наступної міністерської конференції ЄПВО» [5, с. 4].

Отже, відмітимо ключові меседжі Паризького комюніке. По-перше, відсоток участі малочисельних груп населення суттєво не збільшився за час існування Болонського процесу. По-друге, потрібна підтримка для малочисельних груп населення щодо доступу до різноманітних кваліфікаційних курсів та завершення їх у кожній країні. По-третє, необхідно постійно розвивати визнання попереднього навчання (ВПН) та інших альтернативних шляхів до вищої освіти через ЄПВО.

Соціальний вимір став частиною Болонського процесу з моменту його заснування. Тим не менше, у перші роки його існування було не зовсім зрозуміло, як визначати соціальний вимір вищої освіти, та лише у 2007 р. вдалось досягти узгодження та виокремлення основних його принципів у Лондонському комюніке. У цьому Комюніке міністри узгодили таке визначення соціального виміру: «Ми поділяємо соціальні прагнення того, що особа студента, який вступає у ЗВО, навчається та успішно завершує його, на всіх рівнях має відображати різноманітність нашого суспільства. Ми підтверджуємо важливість можливостей студентів завершувати їхнє навчання без перешкод, пов'язаних із їхнім соціальним та економічним підґрунтям. Отже, ми продовжуємо докладати зусиль, щоб забезпечувати адекватні послуги, створювати гнучкі навчальні курси та розширювати участь на всіх рівнях на основі рівних можливостей» [6].

Цим визначенням послуговуються і сьогодні, та нещодавно воно було розши-

рене до ствердження «створення інклюзивного середовища у вищій освіті, що підтримує рівність, різноманітність, а також реагує на потреби місцевих спільнот» [7]. Трактуювання соціального виміру в Болонському процесі, таким чином, передбачає як результуючу компоненту – представлення різноманітності населення в інклюзивному середовищі вищої освіти, так і складові процесу, тобто політику і практику на місцях для досягнення бажаного результату» [8, с. 433].

На додаток, термін «соціальний вимір» використовують, звертаючись до фонових факторів, таких як соціальні умови життя, походження студентів та умови навчання перед, у процесі та після закінчення вищої освіти. Таким чином, концепція соціального виміру пов'язана з іншими темами, до яких звертається Болонський процес, включаючи навчання протягом усього життя, гнучкі шляхи навчання, інклюзивну вищу освіту та можливості працевлаштування, а також з ними перетинається. В усіх цих варіантах послуговування терміном «соціальний вимір» – це визнання бажання, нарешті, досягти рівності у вищій освіті [8].

Більше того, різні поняття підкреслюють факт, що соціальний вимір у вищій освіті має розглядатись крізь повний цикл студентського життя та поза ним, урахуовуючи релевантні аспекти навіть перед вступом до ЗВО (гнучка організація навчання, режими доступу) та після випуску (можливості працевлаштування випускників, повернення до освіти). Брак загального розуміння і загальних заходів стосовно проблеми могла спричинити дещо неточна термінологія, пов'язана із соціальним виміром [9].

Зазвичай, три типи аргументів висувалися щодо релевантності соціального виміру. По-перше, він відображає питання рівних можливостей, тобто рівність і справедливість. Другий аргумент наголошує, що підсилення соціального виміру буде мати позитивний вплив на розвиток суспільства. По-третє, аргументи за соціальний вимір будуються на основі його потенціалу підвищувати якість і, у свою чергу, конкурентність систем вищої освіти [10].

Проблема України полягає в тому, що для втілення принципу соціального виміру, тобто рівних можливостей доступу до навчання у ЗВО, потрібно докласти певних зусиль, визначити критерії рівності, а надалі їх дотримуватись [11]. Талановиті та обдаровані діти народжуються у будь-якому середовищі, отже, по-перше, їх потрібно виявити на рівні початкової освіти. Саме вони в майбутньому підніматимуть якість і конкурентність ЗВО. Але для цього повинні отримати повноцінну початкову та середню освіту, забезпечення державою.

Адже діти з малозабезпечених сімей, у тому числі в сільській місцевості, не мають можливості навчатись в елітних, а отже, у платних дитсадках чи гімназіях. Наступні проблеми виникають на зазначеному вище підґрунті. Не маючи достатнього освітнього рівня, але за наявності здібностей і бажання вчитися, такі випускники шкіл практично позбавляються шансів вступу до ВНЗ на бажаний напрям. Дослідження фінансового стану сімей студентів дало б можливість скасовувати оплату найкращим, а не приймати їх на неprestижні напрями навчання з мінімальною стипендією [12].

Відбір талановитої молоді є проблемою нашої країни в усіх напрямках навчання, рівнях і сферах освіти. Це стосується гуманітарної сфери освіти (музика, образотворче мистецтво, спорт), де відбір талановитої молоді та розвиток її здібностей має відбуватись на безоплатній основі, базуючись на рівності й неупередженості суджень. Для студентів технічного напрямку потрібно створювати гуртки на безоплатній основі, проводити конкурси та олімпіади в Україні, скеровувати найбільш обдарованих дітей на міжнародні заходи, конкурси, олімпіади. Потрібно ще раз наголосити, що основним критерієм відбору мають бути здібності дитини, а не фінансове становище її батьків.

Вплив на доступ до навчання та соціальну інклюзію має уряд держави, інші гілки влади. Це законодавча діяльність, фінансування, організації та інформація [13]. Заходи соціального виміру у ЗВО можуть відрізнятися залежно від цільових груп, спрямовуючись або на всіх студентів, або на конкретні неблагополучні чи малочисельні групи. Заходи загальної політики часом утілюються на різних стадіях освітньої кар'єри, тобто їх можна застосовувати до перспективних студентів у вигляді консультативних чи інформаційних служб перед вступом до ЗВО [14], або для створення прагнень, амбіцій та можливостей на ще більш ранніх стадіях шкільної освіти.

Різні учасники можуть упроваджувати відповідні заходи: національні уряди, ЗВО, організації з послуг для студентів, а також інші (неурядові) діячі, щоб покращувати соціальний вимір вищої освіти у країнах-учасниках Болонського процесу [14]. Очевидно, заходи не мають бути обмежені до освітнього простору, оскільки усунування бар'єрів до інклюзивної освіти може вимагати рішень у сферах поза негайним впливом політики вищої освіти [15].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Болонський процес визначив основні пріоритетні напрями розвитку Європейського простору вищої освіти, у тому

числі соціального виміру, тобто рівної доступності навчання для усіх бажаних. Звичайно, для навчання у ЗВО потрібні здібності та бажання вчитись, планувати подальшу кар'єру за обраною спеціальністю. У цьому також сприяє Болонський процес, а саме в можливості обміну студентами, визнанні дипломів країноучасників, доступності навчання у будь-якому європейському ЗВО, а також наданні подвійних дипломів. Отже, доступність участі у спільному освітньому просторі залежить не тільки від законодавчих актів та урядових програм країни, а також загальної політики влади щодо виявлення й підтримки талановитої молоді.

На етапі вищого університетського навчання інклюзивну політику можливо здійснювати за допомогою цільових стипендій або скасування оплати за навчання для студентів з недостатнім фінансовим забезпеченням і винятковими здібностями. Соціальний вимір Болонського процесу означає рівні права на освіту для представників малочисельних або малозабезпечених соціальних верств населення, і таке право їм потрібно забезпечити на державному рівні.

Список бібліографічних посилань

- Bologna Declaration. The Bologna declaration of June 1999: Joint declaration of the European ministers of education, 1999. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>.
- European Commission/EACEA/Eurydice. The European Higher Education Area in 2020: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 206 p.
- European Students' Union. Social Dimension Policy Paper, 2019 (Board meeting No. 77). 14 p.
- Tupan-Wenno M, Camilleri A, Fröhlich M, King S. Effective Approaches to Enhancing the Social Dimension of Higher Education. Malta: Knowledge Innovation Centre, 2016. 85 p.
- Paris Communiqué. EHEA ministerial conference. Paris, 2018. European Higher Education Area website. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>.
- London Communiqué. Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world, 2007. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>.
- BFUG Advisory Group on the Social Dimension. Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA, 2020. 7 p.
- Usher A. Equity and the social dimension: An overview. In A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, & P. Scott (Eds.). The European higher education area: Between critical reflections and future policies (P. 433–447). Cham: Springer, 2015.
- European Commission/EACEA/Eurydice. The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. 332 p.
- Claeys-Kulik A.-L., Jørgensen T.E. *Universities' strategies and approaches towards diversity, equity and inclusion: Examples from across Europe*. Brussels, Belgium: European University Association, 2018. 58 p.
- Yağci Y. Setting policy agenda for the social dimension of the Bologna Process. Higher Education Policy, 2014. V. 27, No. 4. P. 509–528.
- Smidt H., Surssock A. Engaging in lifelong learning: Shaping inclusive and responsive university strategies. EUA publications. Brussels: EUA Publications, 2011. 104 p.
- Social Inclusion Policies in Higher Education: Evidence from the EU: Overview of major widening participation policies applied in the EU 28 / Kottmann A. ed al. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 195 p.
- PL4SD Peer learning for the social dimension. PL4SD final project report. Austria, Vienna: Institute of Advanced Studies (IHS), 2015. 44 p.
- Kaiser F., Maoláin A. Ó., Vikmane L. No future for the social dimension? / In A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, P. Scott (Eds.), The European higher education area: Between critical reflections and future policies (P. 449–466). Cham: Springer, 2015.

References

- Bologna Declaration (1999). The Bologna declaration of June 1999: Joint declaration of the European ministers of education. Retrieved from <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>.
- European Commission/EACEA/Eurydice (2020). The European Higher Education Area in 2020: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Students' Union (2019). Social Dimension Policy Paper 2019 (Board meeting No. 77).
- Tupan-Wenno, M, Camilleri, A, Fröhlich, M, & King, S. (2016). Effective Approaches to Enhancing the Social Dimension of Higher Education. Malta: Knowledge Innovation Centre.
- Paris Communiqué (2018). EHEA ministerial conference Paris 2018. European Higher Education Area website. Retrieved from <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>.
- London Communiqué (2007). Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. Retrieved from <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>.
- BFUG Advisory Group on the Social Dimension (2020). Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA.
- Usher, A. (2015). Equity and the social dimension: An overview. In A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, & P. Scott (Eds.), The European higher education area: Between critical reflections and future policies (pp. 433–447). Cham: Springer.
- European Commission/EACEA/Eurydice (2018). The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Claeys-Kulik, A.-L., & Jørgensen, T.E. (2018). *Universities' strategies and approaches towards diversity, equity and inclusion: Examples from across Europe*. Brussels, Belgium: European University Association.
- Yağci, Y. (2014). Setting policy agenda for the social dimension of the Bologna Process. Higher Education Policy, 27(4): 509–528.
- Smidt, H., & Surssock, A. (2011). Engaging in lifelong learning: Shaping inclusive and responsive university strategies. EUA publications. Brussels: EUA Publications.
- Kottmann, A., Vossensteyn, J.J., Kolster, R., Veidemann, A., Blasko, Z., Biagi, F., & Sánchez-Barrioluengo, M. (2019). Social Inclusion Policies in Higher Education: Evidence from the EU: Overview of major widening participation policies applied in the EU 28. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- PL4SD Peer learning for the social dimension (2015). PL4SD final project report. Austria, Vienna: Institute of Advanced Studies (IHS).
- Kaiser, F., Maoláin, A. Ó., & Vikmane, L. (2015). No future for the social dimension? In A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, & P. Scott (Eds.). The European higher education area: Between critical reflections and future policies (449–466). Cham: Springer.

FUCHYLA Olena

PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
Lviv Polytechnic National University

**SOCIAL DIMENSION IN HIGHER EDUCATION AS THE CONSTITUENT PART
OF THE MODERN BOLOGNA PROCESS**

Summary. *Introduction.* In the XXI century the notion "knowledge area" is getting more and more important. The recent Commission Communications on the European Education Area, the Digital Education Action Plan and the European Research Area provide a vision to work towards a European Knowledge Area, encompassing universities' missions for higher education, research, innovation and service to society. The proposed initiatives will enhance, through EU policies and programmes, an inclusive, innovative, inter-connected and digitally prepared higher education system as a key contributor to the United Nations' Sustainable Development goals.

Inclusion of students from disadvantaged backgrounds must become a reality and not merely a common aspiration, as all our citizens must be able to develop their full potential if our countries are to fulfil theirs.

Several main themes including, the social dimension, can be followed throughout the Bologna process assuring the development of Europe as an attractive knowledge region.

The purpose of the article is to consider and analyze the opportunities for providing equal access to the higher education on the basis of the modern development of the Bologna process in the European higher education area.

The methods of analysis, synthesis and comparison are used in the article.

Results. Considering the thorough investigation on Bologna process documents, the author has been revealed that participation rates of under-represented groups of population have not improved significantly during the lifetime of the Bologna Process. It is necessary to provide support for under-represented groups in access and completion exists in some form in each country – yet the impact of support is often not known. Work is still needed to develop recognition of prior learning (RPL) and other alter-

native pathways to higher education across EHEA. The social dimension in the Bologna Process should include both an outcome component – the representation of the diversity of the population in an inclusive higher education environment – and a process component, that is, the policies and practices in place to reach the desired outcome.

Originality. This research has been done for the first time with the use of original literature sources.

Conclusion. Having analyzed the documents of Bologna process and the situation in higher education in Ukraine, the author can conclude that the equal access to the higher education can be provided through the measures being taken by the government of the country. The thorough research of the students' social and financial background can help to decide what measures they would be. The rout to the equal access should begin from the early school years or even a kindergarten, when the talents of children become apparent. Different tests and competitions will reveal children's natural gifts and inclinations and allow developing them in the future. But for making this process successful, all these measures must be free, unprejudiced and fair. Therefore, after finishing school, young people will be able to become competitive and creative, though at this stage their further education may be threatened by the financial obstacles of existed in their families. So, the next stage of the governmental measures should be the target scholarships for the best and most talented students or cancelling their fees.

Keywords: Bologna process; social dimension; European educational area; higher education; equal access to learning.

Одержано редакцією 14.05.2021
Прийнято до публікації 24.05.2021